

LIVIU REBREANU'S RELATIONS WITH THE PRESS OF THE EPOCH

Mariana FLAIȘER

"Gr. T. Popa" University of Medicine and Pharmacy, Iași

Abstract: Although in the history of the Romanian Literature Liviu Rebreanu remained through his writings in prose, through his novels, the writer considers himself a journalist. At the beginning of his career he was a journalist for a number of newspapers and literary magazines (Falanga literară și artistică [The Literary and Artistic Phalanx], Convorbiri critice [Critical Conversations], Ordinea [The Order]), he collaborated in numerous other publications of the time, he was the director of a newspaper and established certain literary magazines: România literară [The Literary Romania], Mișcare literară [The Literary Movement], etc., and he was always concerned to record 'thoroughly and as objective as possible the artistic and cultural phenomenon, to maintain interest in art and culture'. Liviu Rebreanu knows the media world with all its bright and dark sides. He was blamed, denigrated, blackmailed by some journalists at times, but also praised by others. He understood what does the breaking news and "group interest" of certain newspapers mean, but also the value of the comments of the literary criticism, of the news report, of the interest in the Romanian publishing art. In conclusion, we may state that the journalist work of Liviu Rebreanu, the writer's relationship with the press of the time, deeply marks his entire existence. Thus, the journalistic work of Liviu Rebreanu has to be known in order to better understand his entire literary creation.

Keywords: Phalanx, journalist, interview, news report, press

Într-un *Memoriu* adresat Consiliului de Miniștri, prin care Liviu Rebreanu dorea să clarifice un episod nefericit din trecutul său, pentru care fusese condamnat, persecutat și, mai ales, denigrat în presa vremii, scriitorul se prezintă ca „publicist, secretar de redacție al revistelor *Convorbiri critice*, *Falanga literară și artistică*, redactor al ziarului *Ordinea*”¹. Este adevărat că debutul celor mai mulți scriitori este înlesnit de exercițiul publicistic. Și în cazul lui Liviu Rebreanu, activitatea jurnalistică a fost o modalitate prin care acesta a luat contact cu „varietatea de idei, diferitele tendințe, curente literare”², pulsul vieții culturale românești, în general.

Este lesne de înțeles că scriitorii au nevoie de pagina de ziar ca să-și facă cunoscute producțiile literare. În acest sens, Liviu Rebreanu debutează în 1908 la revista *Luceafărul* cu o povestire autobiografică: *Cuibul visurilor*. Multe dintre nuvelele sale sau fragmente din romane vor fi publicate, ulterior, în gazetele literare ale timpului.

Un alt aspect, extrem de important în creația literară a unui scriitor este felul în care opera sa este receptată de cititori, în general, și de critici, în mod particular. Ecourile criticii, recenziile, comentariile apar, de asemenea, în ziare și reviste. Rebreanu notează în acest sens: „Recenziile și notele literare au un rol important în impunerea unui scriitor” (Rebreanu, 1984, a, p. 501). Prin urmare, presa decide, de foarte multe ori, soarta unui artist. Complementaritatea scriitor – jurnalist este o stare firească, uneori de echilibru, de raporturi

¹ Liviu Rebreanu, *Memoriu*, în *Jurnal*, Editura Minerva, București, 1984, vol. I (a), p. 331.

² D. Murărașu, în prefața intitulată *Lupta de idei în presa literară românească (1900 – 1918)* din volumul *Din presa literară românească, 1900 – 1918*, Editura Albatros, București, 1970, p. 5-55, comentează atmosfera literară a începutului de secol XX, atmosferă animată de o varietate de gazete literare, unele de o deosebită importanță pentru literatura română: *Viața românească*, *Convorbiri critice*, *Semănătorul*, etc.

armonioase, alteori, otrăvită de opinii și atitudini divergente, ostile. Rebreanu subliniază în *Jurnalul* său, în unele interviuri, importanța presei în viața culturală a unui neam: „Presa, a patra putere în stat, domină și convinge prin puterea cuvântului” (Rebreanu, 1984, a, p. 386). Cât privește presa literară, scriitorul este de părere că acesta are datoria de a înregistra „conștiincios și cât mai obiectiv posibil, fenomenul artistic și cultural, să [întrețină] interesul pentru artă și cultură” (Rebreanu, 1984, a, p. 410). Aceste principii și idei generale sunt deseori uitate. Și înainte de Rebreanu, și în epoca sa, până în actualitate, paginile de jurnal se transformă într-o arenă în care „fauna publicistică”, așa cum o numește plastic Adrian Marino³, atacă violent pe aceia care nu au șansa de a fi în grațiile vreunui ziarist sau ale unui director de ziar. Rebreanu a fost ani la rând ținta atacurilor denigratoare și a injuriilor unor „confrăți” de la *Universul*, *Curentul*, *Îndreptarea*, *Viitorul*. Atmosfera dușmănoasă întreținută de Nichifor Crainic la *Gândirea*, Dianu și P. Șeicaru la *Curentul* și alți jurnaliști ale căror nume istoria literară nu le-a reținut, îl determină pe Rebreanu să hotărască că va colabora doar cu acele ziare și reviste unde i se arată „simpatie și unde [se simte] ca acasă” (Rebreanu, 1984, a, p. 26). E. Lovinescu, într-un articol din ziarul *Comedia*, vorbește de tendința distructivă a unor ziaristi care își exersează condeiul prin articole defăimătoare: „Critica, scrie Lovinescu, a ajuns un fel de piraterie... Să-l dobori pe cutare, să-l lovești în cinstea de om și de scriitor, să-l stropești cu noroiul insultei zilnice... Tristă meserie. Trebuie să facem zăgaz acestor revărsări de vulgaritate și patime”⁴. Atacurile presei nu s-au oprit. Rebreanu a înțeles din acest război „cu gazetarii răuvoitori” ai timpului că „presa poate fi și o bună armă defensivă” (Rebreanu, 1984, a, p. 235).

Referitor la rolul presei în cultura românească, scriitorul notează care sunt direcțiile în care trebuie să acționeze ziarul de informații generale și gazetele literare. Astfel, menirea unui ziar este să transmită corect, obiectiv, știri și informații *privind viața politică* și evenimentele cetății. În acest sens, perioada istorică în care Rebreanu a fost ziarist, prozator, director la diferite ziare și gazete literare, director al teatrului, a fost extrem de agitată. În *Jurnal*, în unele articole, în scrierile literare autorul notează despre căderea guvernelor, imaginea și politica regelui, asasinarea lui Armand Călinescu, momentul intrării în război, mobilizarea generală, atmosfera tensionată dinaintea intrării în război: „toată lumea pe Calea Victoriei smulge din mâinile vânzătorilor foile de ziare... Război sau pace?... Intrăm sigur în război” (Rebreanu, 1984, a, p. 344).

Martor al celor două războaie mondiale, Rebreanu este de părere că „Războiul e o nebunie” (Rebreanu, 1984, b, p. 192) și că politica României în acest context trebuie să fie „de mare cuminenție și modestie”: „Iar primejdie și spaima războiului!... Iar ne aflăm între doi uriași hrăpăreți. Ce să facem? Garanția Angliei și Franței e frumoasă doar pe hârtie. Cine să ne ajute? De jur-împrejur dușmani... și totuși, numai printr-o politică de mare cuminenție și modestie vom putea să dănuim între cele două mari imperii. Lumea e a celor mari care întotdeauna vor cădea la învoială pe socoteala celor mici. Principiile și ideologiile sunt praf în ochii mulțimilor” (Rebreanu, 1984, b, p. 187).

Rolul jurnalistului în vreme de război este „de a lămuri opinia publică” prin *reportajul de război* despre evoluția evenimentelor, iar „documentul” poate fi fructificat de scriitor „în compozițiile sale viitoare” (Rebreanu, 1984, b, p. 358 – 359). Rebreanu nu spune nimic despre primejdioasa activitate de reporter de război. Și atunci, ca și astăzi, jurnalistul poate deveni „victimă colaterală” în teatrul de luptă în care a ajuns din dorința de a transmite, cât mai exact, știrile de război.

³ Despre presa de după 1989, scrie Adrian Marino în *Viața unui om singur*, Editura Polirom, Iași, 2010, pp. 113, 267, 358, 386. Observațiile și comentariile lui A. Marino demonstrează că se pot găsi similitudini între lumea publicistică de acum și cea din vremea lui Rebreanu.

⁴ E. Lovinescu, *Comedia*, an I, nr. 1, 15 aprilie 1917, București.

Strâns legată de viața politică românească din prima jumătate a secolului al XX-lea este starea culturii și a artelor despre care Liviu Rebreanu vorbește deseori în interviurile din diferite ziare. În acest sens, Rebreanu este un continuator al ideilor primilor gazetari români: Gheorghe Asachi, I. H. Rădulescu, I. Barit, M. Kogălniceanu, T. Maiorescu și alții.

Fie că vorbim de ziarul politic sau de informații generale, fie că avem în vedere doar gazetele literare, primii jurnaliști români considerau presa un important mijloc de răspândire a culturii și științei⁵ spre binele spiritual al românilor. Crezul literar al lui Rebreanu, profilul moral, ideile dar, mai ales, acțiunile omului de cultură ancorat în realitățile vremii sale se lămuresc în discuțiile cu Felix Aderca, Camil Baltazar, Ioan Massof, Vasile Netea, Dan Petrașincu, I. Valerian, ziariști care și-au publicat interviurile în *Viața literară*, *Rampa*, *Vremea*, *Adevărul literar și artistic*⁶.

Astfel, după Primul Război Mondial, Rebreanu, arătându-se entuziasmat de eferescența vieții culturale și fiind convins că „temeliile adevăratei culturi românești acum se pun”, cere oamenilor politici ai timpului să acorde mai mult sprijin culturii și artelor românești: „Omul politic român este imbecil, barbar și anticultural. Cine ar fi dispus să nu mă creadă să binevoiască a asculta discursurile parlamentare sau a citi articolele de gazetă ale oamenilor noștri politici. Cum să ceri simpatie pentru artă și cultură unor oameni care nu sunt în stare să închege o frază? Arta și cultura n-au să aștepte decât dușmănie de la oamenii politici de azi” (Rebreanu, 1984, a, p. 362). S-ar părea că, deși au trecut decenii, schimbări majore în fiziologia politicianului român n-au intervenit. Și astăzi, ca și atunci, cultura și arta sunt ignorate printr-o susținută politică de subfinanțare. Coincidențe izbitoare aflăm și în privința situației de *criză* în care se afla și se află România: „Crizele s-au permanentizat de un răstimp în viața omenirii. Când nu e criză politică, trebuie să fie una economică, dacă nu e financiară, va fi negreșit una socială, când nu e criză de guvern, se găsește o criză de regim... Poate că ele prevestesc sau sunt semnele exterioare ale unei prăbușiri generale. Poate că avalanșa de crize să fie inevitabilele dureri ale nașterii unei lumi noi...” (Rebreanu, 1984, a, p. 444). Toate neajunsurile provocate de crizele amintite culminează cu micșorarea fondurilor pentru artă și cultură, situație care i se pare de neacceptat. Coincidențele izbitoare între „criza cărții” din vremea lui Rebreanu și criza cărții din zilele noastre fac ca scepticismul să planeze asupra următoarei afirmații a scriitorului: „În momentul când cartea va deveni un articol de primă necesitate, problema culturală va fi principal rezolvată” (Rebreanu, 1984, a, p. 410).

Colaborator la mai multe jurnale literare, director al unor ziare, fondator al unor gazete de aceeași factură (*Mișcarea literară*), Liviu Rebreanu definește profilul revistei literare: „O călăuză obiectivă în toate chestiile de literatură și artă”, o revistă scrisă de cărturari talentați (Tudor Vianu, *Perpessicius*, *Aderca și alții*), „reoglundind sincer toate frământările vieții noastre culturale” (Rebreanu, 1984, a, p. 365). Revista, scrie L. Rebreanu, este „veriga de unire între creatori și cititori”, fără a avea „preferințe pentru anume curente sau bisericiuțe, ci numai pentru opera de artă adevărată” (Rebreanu, 1984, a, p. 367). Convins că „tam-tam-ul gazetăresc este fără utilitate pentru impunerea unei opere literare sau a unui scriitor”, Rebreanu subliniază rolul criticii literare în aprecierea obiectivă și ierarhizarea valorilor literare (Rebreanu, 1984, a, p. 501).

În viața culturală românească, dezbaterile evenimentelor politice, literare, sociale nu se regăsesc doar în ziar sau în paginile gazetelor literare ci și la întrunirile literare, cenecluri,

⁵ În primul număr al *Gazetei de Transilvania* se spunea: „Lățirea științelor și a cunoștințelor, împărtășirea ideilor la toate plasele de oameni strigă astăzi toate națiile; mijlocele acestea sunt cărțile, literatura, *scrierile periodice* (s.n.) lățite și propovăduite la toți”. Aceleași scopuri și idealuri se regăsesc în mai toate programele ziarelor din secolul al XIX-lea (cf. *Din presa literară românească a secolului XIX*, Editura Tineretului, București, 1967, p. 86).

⁶ Vezi capitolele *Interviuri și note și comentarii* din volumul *Amalgam*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976, pp. 246, 318, 354, 592.

conferințe, cafenele. Este știut că în perioada interbelică prestigioase reviste literare: *Viața Românească*, *Sburătorul*, *Convorbiri critice*, etc. devin spații culturale în care producțiile literare timpului sunt comentate și analizate. G. Ibrăileanu, E. Lovinescu, spiritele directoare ale *Vieții Românești* și *Sburătorului* reușesc să stimuleze verva creatoare și să contribuie la selectarea talentelor prin critici și aprecieri privind stilul literar și valoarea al unei opere de artă⁷.

La unele dintre aceste reviste, la *Convorbiri critice*, *Viața Românească*, *Ramuri*, *Falanga*, Rebreanu a colaborat, publicând scrieri literare sau interviuri. Locul unde pulsul vieții literare se simțea mai alert era, scrie L. Rebreanu, cafeneaua literară: *Oteteleșeanu Imperial*, *Capsa*: „Acum ne adunăm cum se știe la *Capsa*. Aversiunea pe care o au unii pentru cafenele n-o găsesc justă. Scriitorii vin aici de două ori pe zi... Nu trebuie confundați cu anumiți stâlpi de cafea. Se discută asupra ultimelor noutăți literare, se aduc manuscrisele, fiind singurul mod de a ne întâlni. Cafeneaua are și o atitudine critică destul de mușcătoare” (Rebreanu, 1984, a, p. 374).

Despre atitudini critice curajoase, despre libertatea de expresie a scriitorului și granița dintre libertatea de expresie și libertinajul expresiei vorbește Rebreanu într-un interviu care are ca temă *literatura pornografică*. Referindu-se la această „literatură” pe care o disprețuiește, scriitorul nu este de acord cu intervenția justiției în actul de creație. „Într-o luptă pentru purificare în care doi scriitori tineri au fost arestați”, Rebreanu pune în discuție faptul că unele cărți scrise „cu gânduri comerciale” vor fi judecate de timp și de critica de specialitate și nu de tribunale. „Literatura nu se poate dezvolta după rețete prescrise de moraliști”. Ceea ce i se pare inadmisibil în acest caz este „lipsa de atitudine a scriitorilor în fața unei amenințări grave a însăși existenței lor și a evoluției literaturii românești, lașitatea și lipsa spiritului camaraderesc” (Rebreanu, 1984, b, p. 276).

O altă problemă prezentă în paginile presei românești interbelice, dezbătută prin vocea lui Liviu Rebreanu, este vizibilitatea României în Occident și articolele denigratoare la adresa românilor din unele ziare europene. Vina, și în timpul lui Rebreanu, și în zilele noastre, pare să fie a românilor înșiși. Când un atașat de presă la Paris îi semnaleză că românii sunt „cuprinși într-un cerc de dușmănie și relevoinți ziaristice... c'est la course aux informations de sensation à tout prix”, Rebreanu exclamă: „Iată presa!” Politică jurnalistică cu tradiție care vizează creșterea tirajului, a ratingului, punând în prim plan *stările negative*, *catastrofele* care vând mai bine ar fi una din cauzele care „adâncesc răul” (Rebreanu, 1984, a, p. 187). O altă cauză a imaginii trunchiate a culturii românești în străinătate este, în opinia lui L. Rebreanu, lipsa de preocupare a românilor de a face cunoscute valorile literare și științifice în lume: „nu s-a făcut aproape nimic pentru difuzarea culturii [românești] peste hotare. Așa se explică de ce nici teatrul, nici literatura și nici chiar știința noastră n-au putut fi valorificate în străinătate... Și din tot ce e caracteristic românesc, aproape nimic nu este cunoscut... A sosit momentul, notează L. Rebreanu, pentru a arăta că suntem și altceva decât producători de petrol și grâne”⁸.

Strânsa legătură a scriitorului cu presa vremii nu putea rămâne fără urmări în planul creației literare. În romanele *Răscoala*, *Jar*, *Gorila*, prozatorul creionează, uneori apelând la date autobiografice, câteva portrete de gazetari: Titus Herdelea, Remus Oloman, Toma Pahonțu. Schematic, lipsite de vigoare, personajele amintite intervin în țesătura romanelor, comentând evenimente, observând și ascultând dramele celorlalți. Oloman este confidentul

⁷ G. Călinescu povestește în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* cu o fină ironie cum se desfășura o ședință a cenacliștilor de la *Sburătorul*: „Ședința literară constă din lecturi de romane, piese de teatru și poezii... E. Lovinescu era obsedat de lăudabila dorință de a descoperi talente... După război, E. Lovinescu se bucură de un prestigiu considerabil și primele nume ale *Sburătorului* fură devorate” (G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediție și prefață de Al. Piru, Editura Minerva, București, 1985).

⁸ Liviu Rebreanu, *Amalgam*, Editura Dacia, Cluj-napoca, 1976, p. 321 – 322.

Lianeii. Pahonțu, însoțit de bătrânul gazetar Titu Herdelea, plasează în prim plan preocupările redacțiilor de jurnal: „tiraje, prețul hârtiei, agenții de publicitate, agenții telegrafice, etc.”⁹. În opinia lui G. Călinescu, Pahonțu este mai bine individualizat decât Oloman sau Titus Herdelea deși rămâne „amorf și fără consistență, Rebreanu fiind maestru în portretizarea grupurilor și nu a personajelor” (Călinescu, 1985, p. 763).

În concluzie, raporturile lui Liviu Rebreanu cu presa vremii i-au marcat puternic întreaga existență. Debutând în gazete literare, colaborând pe parcursul întregii sale vieți la numeroase ziare și reviste, director de gazete literare, fondator al altor jurnale, Rebreanu s-a considerat, pe bună dreptate, *publicist, jurnalist al cetății*, având datoria de a informa și „a convinge prin puterea cuvântului”. Deși a rămas în istoria literaturii române mai ales prin creațiile sale literare, autorul lui *Ion*, al *Pădurii Spânzuraților* și al *Răscoalei*, a avut preocupări statornice de gazetar care l-au adus în permanență în prim planul vieții culturale românești a epocii sale.

Bibliografie

Călinescu, 1985 – G. Călinescu, *Istoria literaturii române. De la origine până în prezent*, Ediție și Prefață de Al. Pinu, Editura Minerva, București

Lovinescu, 1917 – E. Lovinescu, articol în *Comedia*, an I, nr. 1, 15 aprilie 1917, București

Marino, 2010 – Adrian Marino, *Viața unui om singur*, Editura Polirom, Iași

Munteanu, 1967 – Romul Munteanu, *Prefața la Din presa literară românească a secolului XIX*, Editura Tineretului, București, 1967

Murărașu, 1970 – D. Murărașu, *Prefață la volumul Din presa literară românească, 1900 – 1918*, Editura Albatros

Rebreanu, 1957 – Liviu Rebreanu, *Răscoala*, Editura de Stat pentru literatură și artă, București

Rebreanu, 1976 – Liviu Rebreanu, *Amalgam*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976

Rebreanu, 1984 – Liviu Rebreanu, *Jurnal*, Editura Minerva, București, 1984, vol. I (a) și II (b)

Rebreanu, 1985 – Liviu Rebreanu, *Jar. Amândoi*, Editura Eminescu, București

Rebreanu, 1991 – Liviu Rebreanu, *Gorila, Ediție și Prefață* de Nicolae Gherman, Editura Eden, București

⁹ Liviu Rebreanu, *Gorila*, Editura Eden, București, 1991, p. 148 – 149.